

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΥΤΟ-ΚΑΘΟΡΙΖΟΜΕΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ.

Η όξυνση που παρουσιάζει τελευταία η μόνιμη κρίση της ελληνικής οικονομίας αποτελεί πρόσθετη επιβεβαίωση των υποθέσεων που κάναμε για τον εξαρτημένο χαρακτήρα της οικονομικής μας ανάπτυξης και των συνεπειών της. Η εξωστρέφεια της μεταπολεμικής ανάπτυξης, η μη δημιουργία παραγωγικού δυναμικού ικανού να στηρίζει μια αυτοδύναμη ανάπτυξη, η συνεχής ενίσχυση του στοιχείου εξάρτηση σε βάρος του στοιχείου εθνική οικονομία, παρά τα σημαντικά θετικά, αλλά καθαρώς πολιτικά (με τη στενή έννοια), βήματα που έγιναν τα τελευταία χρόνια, οδήγησαν στο σημερινό αδιέξοδο.

Επομένως, με βάση το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο, το εναλλακτικό «σενάριο» που περιγράψαμε στο τέλος του κεφ. Γ. αποδίδει αρκετά πιστά τη σημερινή κατάσταση. Τονίσαμε εκεί ότι ο βασικός περιοριστικός παράγοντας που θα κρίνει τα χρονικά περιθώρια της συνέχισης της διαδικασίας εξαρτημένης ανάπτυξης είναι η κατάσταση του Ισοζυγίου Πληρωμών. Η συνεχής επιδείνωση του ισοζυγίου από τη μια μεριά ωθεί τη χώρα, όλο και πιο βαθιά, στην «παγίδα του χρέους», με διογκούμενο τον εξωτερικό δανεισμό, ενώ από την άλλη οδηγεί στην περιοδική λήψη μέτρων περιορισμού της κατανάλωσης των μισθοσυντήρητων (μια και μόνο αυτών τη δαπάνη μπορεί να ελέγξει αποτελεσματικά η ανεπαρκής κρατική μηχανή) σε μια προσπάθεια μείωσης του ανοίγματος μεταξύ παραγωγικού δυναμικού και δαπάνης.

Η μακροχρόνια, όμως, λύση βρίσκεται στη μεριά της παραγωγής και όχι της δαπάνης. Στο βαθμό, άλλωστε, που η ζήτηση συμβάλλει στην κρίση, είναι περισσότερο η διάρθρωση, παρά το μέγεθος της, που σχετίζεται με αυτήν. Είναι τα καταναλωτικά πρότυπα που δημιουργήθηκαν στα πλαίσια της εξαρτημένης αναπτυξιακής διαδικασίας εκείνα που μπορεί να εξηγήσουν το διογκούμενο άνοιγμα σε σχέση με τις παραγωγικές δυνατότητες της χώρας.

Εναλλακτική λύση, επομένως, υπάρχει, πέρα από το θεσμικό πλαίσιο της καπιταλιστικής εξάρτησης και αυτό του υπαρκτού σοσιαλισμού, πέρα δηλαδή από την ιεραρχική ολότητα που χαρακτηρίζει τις καπιταλιστικές / μετα-καπιταλιστικές κοινωνίες, στα

πλαίσια των οποίων, άλλωστε, η μόνη δυνατότητα είναι η μείωση του βαθμού εξάρτησης. Η προτεινόμενη λύση αναφέρεται στο γενικότερο πρόβλημα της αυτονομίας της κοινωνίας και των κοινωνικών ατόμων που θέσαμε στο βιβλίο αυτό.

Από τη θεωρητική μεριά, περιγράψαμε στο κεφ. Α τις συνθήκες στις οποίες θεμελιώνονται οι σχέσεις εξάρτησης στη σημερινή ιεραρχική κοινωνία. Από την πρακτική μεριά, το πρόβλημα που τίθεται σήμερα είναι η ανυπαρξία ενός μοντέλου στην πράξη που να δένει την αυτοδιεύθυνση, τον αυτοκαθορισμό με τη συντονιστική λειτουργία του Πλάνου. Το πώς δηλαδή θα εξασφαλιστεί η συμμετοχή των κοινωνικών ατόμων στη λήψη τοπικών και κεντρικών αποφάσεων σε σχέση με την κατανομή των παραγωγικών πόρων και γενικότερα στον κοινωνικό αυτοκαθορισμό.

Τόσο ο μηχανισμός της αγοράς στις καπιταλιστικές κοινωνίες όσο και ο μηχανισμός του Πλάνου στις μετα-καπιταλιστικές λειτουργούν ως τα κύρια όργανα εκμετάλλευσης και κυριαρχίας αντίστοιχα, ως μέσα δηλαδή αναπαραγωγής της ιεραρχικής ολότητας. Η αιτία είναι ότι και οι δύο μηχανισμοί βασίζονται στην έλλειψη αυτονομίας των κοινωνικών δυνάμεων στη βάση, δηλαδή όλων αυτών των δυνάμεων που δεν έχουν τη δυνατότητα ελέγχου των μέσων παραγωγής λόγω της θέσης που κατέχουν στην «αντικειμενική» ιεραρχία του καπιταλισμού ή στη θεσμική ιεραρχία του υπαρκτού σοσιαλισμού. Απόπειρες ανάμιξης των δύο μηχανισμών έχουν επίσης αποτύχει στην πράξη. Το αποφασιστικό ερώτημα που προβάλλει σήμερα, μέσα από τη βαθιά κρίση που περνούν και τα δύο συστήματα, είναι πώς είναι δυνατό να δημιουργηθεί μια καινούρια οργάνωση εργασίας και κοινωνικής ζωής στην οποία θα μπορεί να θεμελιωθεί μια κοινότητα ελεύθερης ένωσης κοινωνικών ατόμων.

Δεν έχω καμιά πρόθεση να επιχειρήσω εδώ τη διατύπωση συνταγών για τις «επαναστατικές κουζίνες του μέλλοντος», σε μια ουτοπική περιγραφή των δομών μιας μελλοντικής κοινωνίας. Εν τούτοις, αποτελεί ίσως χρέος μας να προσδιορίσουμε το νόημα της σε σχέση με τα σημερινά προβλήματα και κυρίως με το πρόβλημα της αυτονομίας¹. Η σκιαγράφηση των γενικών αρχών στις οποίες θα βασιζόταν μια αυτοκαθοριζόμενη κοινωνική οργάνωση αποτελεί ουσιαστική ανάγκη στη σημερινή καμπή². Τα υπόλοιπα είναι θέμα κοινωνικής πρακτικής.

Οι γενικές αυτές αρχές θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως εξής:
- Η οριζόντια κοινωνική ενσωμάτωση αντικαθιστά τη σημερινή κάθετη ιεραρχική. Η ελεύθερη ένωση των αυτοκαθοριζόμενων κοινωνικών ατόμων και ομάδων αντικαθιστά την αναγκαστική υπαγωγή στην ιεραρχική ολότητα. Ενώσεις κοινωνικών ατόμων

απαρτίζουν κοινωνικές ομάδες, που εκφράζουν τους συγκεκριμένους υποκειμενικούς και αντικειμενικούς σκοπούς των μελών στη διαδικασία της κοινωνικής ζωής τους (παραγωγή, κατανάλωση, ελεύθερος χρόνος, κ.λπ.). Ενώσεις κοινωνικών ομάδων απαρτίζουν γεωγραφικά καθορισμένες κομμούνες, που περικλείουν τη συνολική διαδικασία κοινωνικής ζωής και λειτουργούν ως ενδιάμεσοι δεσμοί, πολιτικοί και οικονομικοί, της ολότητας. Τέλος, ενώσεις κομμούνων αποτελούν την Εθνική Κοινωνία και, σε απώτερο στάδιο, την Ομοσπονδία Αυτοκαθοριζόμενων Εθνικών Κοινωνιών.

- Η αμοιβαία ανταλλαγή, στα πλαίσια του Εθνικού Πλάνου, αντικαθιστά τους μηχανισμούς της σημερινής ιεραρχικής ολότητας, δηλαδή το ολοκληρωτικό πλάνο του υπαρκτού σοσιαλισμού και τις ανισότητες της αγοράς. Η κατανομή των παραγωγικών πόρων πραγματοποιείται μέσα από οριζόντια συμβόλαια αμοιβαίας ανταλλαγής, τα οποία συνάπτουν οι αυτοκαθοριζόμενες κομμούνες. Οι άμεσα ανακλητοί και για περιορισμένο χρονικό διάστημα εκλεγόμενοι αντιπρόσωποι των ομάδων στις κομμούνες απαρτίζουν τη συνέλευση της κομμούνας και αποφασίζουν για όλα τα θέματα τοπικού ενδιαφέροντος που δεν υπάγονται στην Εθνική Συνέλευση. Τέλος, οι αντιπρόσωποι των κομμούνων στην Εθνική Συνέλευση αποφασίζουν για την κατανομή των παραγωγικών πόρων σε εθνικό επίπεδο καθώς και για άλλα θέματα εθνικής σημασίας. Τα σύγχρονα επιτεύγματα της τεχνολογικής επανάστασης στον τομέα των πληροφοριών μπορούν να χρησιμοποιηθούν στη δημιουργία μιας άμεσης δημοκρατίας σε εθνικό επίπεδο. Για παράδειγμα, τερματικές οθόνες σε επίπεδο κοινωνικών ομάδων ή ακόμα και κοινωνικών ατόμων μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη συμμετοχή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων³. Ανάλογο ρόλο μπορεί να παίξει η σημερινή τεχνολογία της πληροφόρησης σε σχέση με το συντονισμό, στα πλαίσια του Εθνικού Πλάνου, των συμβολαίων αμοιβαίας ανταλλαγής και της κατανομής των παραγωγικών πόρων.

- Η αρχή «το μικρό είναι ωραίο»⁴ αντικαθιστά την αρχή της μεγάλης κλίμακας παραγωγής, που αναπόφευκτα οδηγεί στη συγκέντρωση της οικονομικής και πολιτικής εξουσίας. Η ποιοτική ανάπτυξη και η ποικιλία αντικαθιστούν την ποσοτική ανάπτυξη και την ομοιομορφία. Σήμερα υπάρχουν οι τεχνολογικές δυνατότητες για την αποκεντρωμένη παραγωγή σε μικρή κλίμακα, χωρίς τη σπατάλη και την υποχρησιμοποίηση των παραγωγικών πόρων και χωρίς την καταστροφή του περιβάλλοντος που δημιουργεί ο καπιταλισμός και ο υπαρκτός σοσιαλισμός⁵. Η «συμφιλίωση της Οικολογίας με την Οικονομική» είναι τώρα δυνατή.

Οι αρχές αυτές προϋποθέτουν, φυσικά, σειρά θεσμικών αλλαγών, εφόσον, άλλωστε, αποβλέπουν σε μια νέα κοινωνική, οικονομική, οικολογική και δημοκρατική τάξη, σε μια νέα υλική και τεχνολογική βάση για την παραγωγή του κοινωνικού πλούτου. Προϋποθέτουν, για να αναφέρω τις κυριότερες αλλαγές, μια νέα μορφή «κοινωνικοποίησης», που θα επιτρέψει στα κοινωνικά άτομα να «ιδιοποιηθούν» ξανά τα μέσα παραγωγής και τις συνθήκες της ζωής τους, που θα κάνει δηλαδή δυνατή την παραγωγή ως «πλούσια ατομικότητα»⁶ και θα δημιουργήσει τις συνθήκες για την ανάπτυξη της ανθρώπινης υποκειμενικότητας. Προϋποθέτουν, ακόμα, ότι η αυτοκαθοριζόμενη κοινωνία θα πρέπει να δώσει ένα νέο ορισμό της κοινωνικής ανάγκης, που θα κάνει δυνατό το πέρασμα από το «βασιλείο της ανάγκης» στο «βασιλείο της ελευθερίας» σήμερα και όχι σε κάποιο απώτατο (και ανύπαρκτο) μέλλον. Προϋποθέτουν, τέλος, την κατάργηση του σημερινού καταμερισμού εργασίας, ο οποίος μετατρέπει σε κοινωνική δομή τη λειτουργική ιεραρχία που απαιτείται για τη ρύθμιση της διαδικασίας της κοινωνικής ζωής και εργασίας.

«Η ουτοπία είναι η άριστη ικανοποίηση των βασικών ανθρώπινων, φυσικών και κοινωνικών, αναγκών»⁷.

Απόκειται στην Κοινωνική Πράξη να κάνει την ουτοπία πραγματικότητα.

Σημειώσεις

1. Κ. Καστοριάδη, *Η φαντασιακή θέσμιση της Κοινωνίας*, Εκδόσεις Ράππα, 1978, σελ. 164.
2. Την έκφραση της ανάγκης αυτής υλοποιεί η πρόσφατη δουλειά των R. Bahro (ενός από τους κύριους θεωρητικούς του γερμανικού κινήματος των Πράσινων), M. Barratt Brown, H. Erlich, M. Taylor κ.ά. Βλ. R. Bahro, *The Alternative in Eastern Europe*, New Left Books, 1978, και *From Red to Green*, New Left Books, 1984, M. Barratt Brown, *Models in Political Economy*, Penguin 1984, H. J. Erlich, *Reinventing Anarchy*, Routledge & Kegan Paul, 1979, M. Taylor, *Community, Anarchy and Liberty*, Cambridge University Press, 1982.
3. M. Baratt Brown, σελ. 243.
4. E.F. Schumacher, *Small is Beautiful*, Blond & Briggs, 1973.
5. M. Bookchin, *Post-scarcity Anarchism*, Wildwood House, 1974, σελ. 83-141.
6. R. Bahro, (1978) σελ. 410-25.
7. R. Bahro (1984) σελ. 222.